

NARRATIVA

Albert Mestres, *El conte de la llacuna. Mites i llegendes dels indis huave. Empúries*.
Barcelona, 2000.

En un diàleg (*Recuerdos, sueños, pensamientos*) entre el suís Carl Gustav Jung i l'indi pueblo del nord de Mèxic Ochwia Bianco, aquest li diu: "Creiem que els blancs estan bojós". "Per què?", inquirix Jung. "Els diuen que pensen amb el cap", respon. "Doncs esclar. Amb què penses, tu?", replica el blanc. "Nosaltres pensem aquí", aclareix Ochwia Bianco assenyalant el seu cor. Trobades amb aquestes connotacions són a la base de la relació entre Castaneda i el iaqui Don Juan, Artaud i els tarahumara, Richard Luxton i els maies... Si l'ocell rapinyaire occidental en forma de missioner catolicista, soldat conqueridor, executiu de multinacional o professional d'una ONG es traspasa davant d'aquest gest és perquè ha topat uns homes que són al seu lloc.

Albert Mestres ha reelaborat una part de la cultura oral huave, el que els occidentals en diríem mitologia, contes i llegendes, i que, com indicà B. Malinowski, aquí se'n diria també història (la història és el mapa mitològic dels occidentals). Mestres trobà un dia el recull d'històries de l'italià Gerardo Bamonte *Huave. Realità e mito tra gli indios delle lagune*, i volgué traduir-ne i literaturitzar-ne el material. Probablement, entre les versions dels informadors de Bamonte, les transcripcions, interpretacions i traduccions d'aquest i les traduccions i adaptacions posteriors de Mestres s'hauran esmunyit uns quants granets del saquet del camí huave: és el preu de la recerca etnològica i el que en deriva. Tanmateix, són contes valuosos que han de ser llegits: per la bellíssima profunditat de l'expressió cultural d'una nació de prop de 12.000 éssers (uns 10.000 dels quals també parlen castellà); i, en segon lloc, perquè aquest llibre ens acostava a l'esperit dels huaves com mai un lector en català s'hi ha acostat. El viatge antropològic està solcat per interferències i pèrdues (ho recordava metafòricament G. Bateson en estudiar els iatmul dins *Naven*, potser l'antropòleg desvela foscors per cobrir-les mitjançant explicacions), però és a costa de la tasca feixuga d'entendre'ns els uns als altres que els humans hem pogut aprendre'n, encara que sigui idealment. El catàleg dens de la humanitat ens és incompreensible si no atenem els trànsits fermes en què membres de cultures diferents es comuniquen, dins el calidoscopi atapeït dels contextos humans.

Hi ha hagut i hi ha innombrables societats minoritzades obligades a refugiar-se, per això tot aïllament és fals si no aclarim respecte a què s'està aïllant: el món són transferències i barreges obligades o volgudes.

Transoceànics huaves: veritables nosaltres

GERARD HORTA

DANIEL AGUILAR (REUTERS)

Segles d'enfrontaments han dividit els indis zapotèques i els huaves

Com han escrit els antropòlegs mexicans J. Hernández i J. Lizama, els huaves, per comprar, vendre i viatjar han hagut de travessar sempre terra zapoteca, amb el que això implica a nivell de contacte. La verbositat sobre multiculturalisme i interculturalitat amb què s'ha saquejat el vocabulari de la

disciplina antropològica persevera en un oblit preocupant: la història de les societats humanes és un seguit d'influències culturals recíproques, entre elles i dintre d'elles. Discursar-ne és descobrir la sopa d'all i diferenciar foscament. En paraules de Manuel Delgado, el conflicte no rau en la diferen-

cia, sinó en la diferenciació: és quan diferenciem que comencem a establir divisions i desigualtats. Que un lector intenti conèixer altres històries, d'homes i dones huaves, és al cap i a la fi un mitjà perquè ens expliquem a nosaltres mateixos.

El conte de la llacuna adopta una forma circular: la manera

com s'ha trenat conte rere conte és sensacional, enlluernadora per ella mateixa. Amb Pedro el Conill, el Coiot i la Sirena i peixos i tords i blat de la cosmovisió huave es dona amb plenitud al llarg d'aquesta representació del seu univers simbòlic. Si els mites són al mateix temps el referent de la causa i la finalitat de l'acció social, les històries huaves ens expliquen per què i per a què: travessant la geografia de l'àmbit social aquestes contes es constitueixen en qualitat de model al qual es pot acudir per interpretar el món.

Ens hi són referides peticions i prescripcions, oposicions binàries i trinitats, parentiu i amistat, mules, ases i carrets, esferes terrenals i celestials, els ens invisibles i els camps intermedis entre la terra i el mar, les relacions humanes, la seva sexualitat, les condicions materials de vida i el moviment dels seus esperits, del vent i la pluja. De la dolcesa a la inclemència, divertiment i amb duresa, fruïm d'un recull que captiva l'infant i l'adult i vivim una commoció feliç de les emocions. Mestres ens ha apropiat a una gent que desconeixiem i que mitjançant aquestes històries ens han ofert senyals de vida formidables, tant com Shakespeare i Blake, de debò. Dos apunts finals: com a tot arreu, hi ha huaves que han assumit com a pròpia la percepció que els colonitzadors tenen d'ells, que són els colonitzats; i n'hi ha que estan recuperant la dignitat en el nom de la Verge del Mar, i que estan reconstruint i manejant símbols propis: bateguen.

Huaves o mero ikooc?: qui són?, qui som?

► El terme *huave* fou encunyat pels zapotèques, famosos per les justíssimes revoltes de Chiapas. Huave significa "la gent que es podreix a la humitat", o bé potser és una metamorfosi del patronímic que ve de Huazontlan. Mero ikooc, en canvi, és el nom que els huaves s'autoconfereixen per les poblacions que parlen huave, i el seu sentit remet a la categoria de "veritables nosaltres". El terme *huave moel* defineix els estrangers; i *missigs* s'aplica als habitants de l'istme de Tehuantepec. La història dels huaves ha estat marcada per la seva relació asimètrica amb els zapotèques, que han actuat d'una manera brutal amb ells, titllant-los com a "inferiors".

Els estudiosos europeus de la societat huave són pocs i no se'n troba res, aquí. En sabem pels contes de Mestres, per l'excel·lent monografia *Cultura e identidad étnica en la región huave*, de J. Hernández i J. Lizama -Universidad Autónoma Juárez de Oaxaca, que comprèn una amplíssima bibliografia d'un centenar de recerques entorn dels huaves-, i per l'opuscle *Huaves* de S. Millán i B. Terrazas -Instituto Nacional Indigenista-, que ens ha cedit Silvia Bofill.

La societat huave habita un litoral del golf de Tehuantepec, a Oaxaca, damunt de l'Estat de Chiapas, envoltant dues llacunes. Hi ha una sola estació seca amb algun interval plujós. Les possibilitats de comunicació entre els quatre municipis principals (San Dionisio, San Mateo, San Francisco i Santa Maria del Mar) es redueixen a un transport públic per terra escàs i a la travessia marítima de les llacunes quan el

vent ho permet. A escala econòmica, depenen de l'enclavament petroler de Salina Cruz. El 1674, dins la *Geográfica descripción* del dominicà fra Francisco de Burgoa, s'hi suggereix que els huaves i la seva llengua vénen de l'Amèrica central o de més cap al sud, del domini inca (versió que els huaves fan seva). Per les seves terres hi passaren maies i asteques, però són els zapotèques els qui obligaren els mixes -veïns dels huaves- a refugiar-se a les muntanyes i els huaves a enretirar-se cap al mar. Així com els mixes mantingueren una resistència armada constant contra els espanyols, els huaves s'hi relacionaren dintre d'uns paràmetres a la força pacífics.

Durant els segles XVIII i XIX la societat huave va estar alliberada de l'església catòlica a causa dels conflictes entre els diversos ordes monàstics. Potser això explica per què fins ara mateix els huaves segueixen les categoritzacions pròpies sobre salut i malaltia. La Revolució mexicana del 1910, escenari de desplaçaments massius de joves a fi d'engruixir els bàndols en combat, veié el reclutament de joves huaves a banda i banda. En derivà una reducció del territori huave original sobre una població delmada, cosa que aprofitaren els colons zapotèques i que generà més conflictes per la lluita pel territori, molt importants el 1972 i el 1978. La societat huave està formada per prop de dotze mil habitants. Es tracta d'una societat pescadora, si bé la salinització gradual dels mars ha fet créixer la pràctica de l'agricultura i la ramaderia. L'artesania és una

altra de les tàctiques de supervivència econòmica.

Els huaves s'organitzen a l'entorn de dos poders, el religiós i el municipal. Aquestes assignacions de càrrecs obliguen els escollits a efectuar les tasques encomanades per la comunitat tot i no percebre'n una retribució econòmica. La jerarquització és escrupolosa, i en depenen tots els ordres cerimonials i rituals sobre la base dels quals s'estableixen les relacions entre l'estructura civil i la religiosa, i entre les dinàmiques terrenals dels huaves i els plans invisibles que interpellen: el camp simbòlic balla entre la sollicitud de pluja, la pesca i el benestar de la població. L'organització social huave amb prou feines es manté a San Mateo del Mar, l'únic municipi on tot just és vigent el treball comunitari. A San Francisco de Mar i San Dionisio de Mar ja s'organitza el sistema de càrrecs mitjançant vots a partits polítics.

L'estratègia de l'Estat mexicà d'enfrontar societats minoritzades entre elles, la pressió demogràfica, territorial, econòmica, cultural i de vegades mera imposició violenta dels zapotèques sobre els huaves, la seva manca de recursos per modernitzar i mantenir equipaments i embarcacions de pesca, i la necessitat imperativa d'introduir-se amb unes mínimes garanties en el circuit economicomercantil situen els huaves a mig camí del glorificat creixement sostenible mantenint-hi la identitat pròpia i l'etiquetatge funerari amb què es distingeixen als museus etnogràfics les societats arrasades.